

A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSI SZERVEZET REINTEGRÁCIÓS TEVÉKENYSÉGEI A SZEGEDI FEGYHÁZ ÉS BÖRTÖN GYAKORLATÁNAK TÜKRÉBEN

Reintegration activities of the Hungarian Prison Service – the best practices of the Szeged Strict and Medium Regime Prison

A Szegedi Fegyház és Börtön az elítéltek reintegrációja kapcsán merít az intézet szakmai múltja során hasznosult tapasztalatokból, ezért a büntetések végrehajtásakor az elvárt egyéni aktivitást mutató, és a reintegrációs célok elérésében önként együttműködő fogvatartottakat ösztönzően támogatja. A klasszikus reintegrációs célú tevékenységek mellett – alapfokú iskolai oktatás, szakirányú képzés, munkáltatás, terápiás foglalkoztatás – a Szegedi Fegyház és Börtönben évszázados hagyománya van a művelődési és szabadidős programokon való részvételnek.

A Szegedi Fegyház és Börtön a Büntetés-végrehajtási Szervezet reintegrációs programjait az elítéltek elvárt egyéni aktivitását figyelembe véve, az ítéletben kiszabott joghátrány érvényesítése során, a hátráltató tényezők lehetőség szerinti kizárásával, a társadalmilag elfogadott pozitív értékek közvetítésével valósítja meg. A hazai bv. intézetek között a Szegedi Fegyház és Börtön elsőként vezette be a hosszú időre ítélt elítéltek főiskolai és egyetemi oktatását, több olyan reintegrációs célú foglalkozást honosított meg, melyek ösztönzően hatottak a hosszú időre ítélték kezelési koncepciójának kidolgozásakor.

Kulcsszavak: reintegráció, alapfokú iskolai oktatás, szakirányú képzés, munkáltatás, terápiás foglalkoztatás, művelődési és szabadidős programok, hosszú időre ítélték

In the course of the reintegration of prisoners, the Szeged Strict and Medium Regime Prison draws on the experience gained during the past of the institute, and therefore supports the prisoners who are willing to volunteer during the time of their punishment and cooperate voluntarily in achieving the goals of reintegration. In addition to classical reintegration activities - primary school education, specialized training, employment, therapeutic employment - the Szeged Strict and Medium Regime Prison has a centuries-old tradition of participating in cultural and leisure programs.

In the practice of the Prison, we implement the reintegration programs of the Hungarian Prison Service, taking into account the expected individual activity of the prisoners, enforcing the imposed judgment and at the same time excluding the disadvantage hindering factors as far as possible and mediating the socially accepted positive values. Amongst the Hungarian prisons the Szeged Prison was the first to introduce college and university education for the long-termed convicts, and introduced several reintegration programs that had an incentive to develop a long-term treatment concept for sentenced prisoners.

Keywords: reintegration, primary school education, specialized training, employment, therapeutic employment, cultural and leisure programs, prisoners sentenced for a long term.

AJÁNLÓ ZAKHAR TIBOR TANULMÁNYÁHOZ

A kecskeméti bv. intézet specifikus feladatként kapta meg azoknak az elítélt anyáknak az elhelyezését, akik gyermeküket a büntetésük végrehajtása alatt születték meg és büntetésük félbeszakítására nem volt lehetőség. Az így kialakításra kerülő anya-gyermek részleg 2002. február 15-én kezdte meg működését ideiglenes jelleggel, majd a kormányzati beruházásként felépült önálló intézeti részleg ünnepélyes átadása 2003. december 3-án történt meg és 20 fő anya és gyermek elhelyezését biztosította. Megállapítható, hogy az ilyen jellegű intézmények létrehozásának szellemisége valamennyi országban azonos, amely elsősorban a családi kapcsolatok erősítése és a gyermekek fejlődésének szem előtt tartása mellett, a büntetés-végrehajtási célok érvényesítésére is hivatott. Különbségek tapasztalhatók a gyermek elhelyezésének időtartamában – féléves kortól ötéves korig. A részlegek kialakítása követi a gyermekek igényeit, fejlődési szükségleteit.

A gyermekek a népesség nagyon érzékeny és sérülékeny csoportját képezik, akiknek sokkal nagyobb védelemben kell részesülniük, mint bárkinek. A gyermek nem bűnhődhet az édesanya által elkövetett bűncselekmény miatt. A bebörtönzött anyával maradó gyermeknek megfelelő védelemre és gondoskodásra van szüksége, és nem szabad, hogy a hátrányos megkülönböztetés bármilyen formájától szenvedjen. Az ENSZ Gyermekjogi Egyezményének 2. cikke kimondja: a gyermeket védeni kell minden megkülönböztetéstől, ami a szülei, törvényes képviselője vagy családja helyzete miatt éri. Alaptörvényünk pedig így fogalmaz: „Minden gyermeknek joga van a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéshez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz.” (XVI. cikk) A gyermek fejlődésének egyik elengedhetetlen tényezője az, hogy az édesanyja a közelében legyen már a szülés pillanatától. Ha hiányzik az anya a gyermek életéből, nem alakul ki a megfelelő kötődés és a fejlődésében rendellenességek mutatkozhatnak. Ezért fontos, hogy – amennyiben a jogszabályi feltételek teljesülnek – az anyát gyermekével együtt helyezték el. A szakemberek és a külföldi gyakorlat alapján is az az általános nézet, hogy a legjobb, ha a gyermek az édesanyával van legalább a fejlődése szempontjából legmeghatározóbb időszakban. Az újszülöttnek az első, egyben legnehezebb feladatra alkalmazkodni a külvilághoz, ebben a legtöbb segítséget az anya jelentheti számára. A csecsemőkor 1 évig tart, a gyermek ebben az időszakban fejlődik a legtöbbet.

Az Egyezmény azt is kimondja, hogy minden gyermeknek joga van a megfelelő egészségi állapot fenntartásához, ehhez megfelelő orvosi ellátás biztosítására van szükségük. A honi Bv. törvény szerint az együttes elhelyezés során tehát biztosítani kell azokat az egészségügyi feltételeket, amikre egy csecsemőkorú gyermeknek szüksége van. Az anya-gyermek részleget önállóan kell kialakítani, egy szobában egy gyermek és egy anya helyezhető el. A szobákat az egészséges élet biztosítására alkalmas eszközökkel kell felszerelni és gondoskodni kell arról, hogy állandó orvosi felügyelet legyen az intézetben.

Egy év nem sok idő. Az optimális eset az lenne, ha a gyermek és az anya egy időben kerülnének a civil életbe, az esetek döntő többségében azonban nem ez a helyzet. A gyermek kikerülése még az édesanya szabadítása előtt megtörténhet, ezekben az esetekben meg kell oldani a gyermek további, megfelelő elhelyezését. Az elszakadással megélt trauma nemcsak akkor okozhat visszafordíthatatlan károkat, ha a szülés után közvetlenül történik, hanem később is. Ezért szükséges egyfajta fokozatosság, hogy

a gyermeknek is, az anyának is és a kint a gyermekre váró családnak is legyen ideje alkalmazkodni az új helyzethez.

Alaptörvényünk kihangsúlyozza: „Magyarország védi (...) a családot, mint a nemzet fennmaradásának alapját. A családi kapcsolat alapja a szülő-gyermek viszony.” (L. cikk)
(A szerkesztő)

„Az oly madár igen ritka, melynek kedves a kalitka”

Csokonai Vitéz Mihály

Bevezetés

A büntetés-végrehajtási intézet a legsúlyosabb büntetőjogi szankció, a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának a helyszíne. A börtön szó tehát magában hordoz egy kellemetlen érzést, ugyanakkor a Büntetés-végrehajtási Szervezet feladata, hogy a reintegrációs tevékenységgel reális képet alakítson ki róla, biztosítsa a fogvatartottak hasznos időtöltését, a társadalomba való visszaailleszkedés elősegítését.

A Büntetés-végrehajtási Szervezet fő feladatai a fogvatartottak reintegrációjában a börtönártalom csökkentése, a civil szférában is elfogadható szakképzettség biztosítása, a családi kapcsolat megőrzése, erősítése, az utógondozás keretében a munkahely keresésének segítése, kapcsolatfelvétel a munkáltatóval, a bűnismétlés megelőzése, a pártfogó, segítő tevékenység előkészítése. *„Az út, ami ehhez vezet, rendkívül összetett, szerteágazó, sokszereplős pedagógiai, pszichológiai munka, ami nem nélkülözheti a társadalmi összefogás keretében megvalósuló civil szervezetek, egyházak és iskolák közreműködését sem.”*¹

A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (a továbbiakban: Bv. tv.) hatályba lépésével a reintegráció² a büntetés-végrehajtás egyik központi elemévé vált, ugyanis az új Bv. tv. kiemelt hangsúlyt ad a reintegrációs tevékenységeknek.

Tanulmányomban ismertetem, hogy milyen reintegrációs tevékenység zajlik a Szegedi Fegyház és Börtönben, és rávilágítok a helyi sajátosságokra. Intézetünkben ugyanis e tevékenységet jelentősen meghatározza az, hogy annak számos hosszú időre ítélt fogvatartott az alanya. Tanulmányomban bemutatom azt is, hogy a Szegedi Fegyház és Börtönben milyen kihívások jelennek meg ezzel kapcsolatban.

1 Balázs P. (2017) p. 111.

2 Az angolszász szakirodalom inkább a visszatérés kifejezést használja („re-entry”), ugyanis számos fogvatartott esetében már a börtönbüntetést megelőző integráltság is hiányzik. Albert – Bíró (2015) p. 143.

A fogvatartottak főbb problémacsoportjai

A nevelés színtere a család. A család értékrendje szolgál mintaként a gyermek számára, aki az otthon látott modellt beépíti a személyiségébe, saját értékrendjébe. A család erkölcsi, intellektuális nivója szintén mintát jelent a gyermek számára.³ A tapasztalat az, hogy az elitelt családjában általában alacsony az iskolai végzettség,⁴ és ezt a mintát követi ő maga is. Meg kell azonban jegyezni azt is, hogy az egyén személyiségének fejlődésében „meghatározó, de nem kizárólagos” szerepe van a családi környezetnek. Azt befolyásolják az oktatási-nevelési intézmények, a barátok is.⁵

A fogvatartottaknál általában megfigyelhető az alacsony motivációs szint, hiányzik a változtatás/változás iránti igény. Jellemzőek továbbá a szocializációs hiányosságok, a kóros személyiségfejlődés, a pszichés defektusok. Nagy valószínűséggel fordul elő szenvedélybetegség és deviancia a családban. A reintegrációs tevékenységet nehezítheti az, hogy a fogvatartottak többségében rendezetlen családi háttérrel rendelkeznek, és családi kapcsolataik meglazulnak, vagy azokat elveszítik a bv. intézetben töltött idő alatt. Ez azért hátrányos, mert a kutatásokkal alátámasztott szakirodalom álláspontja az, hogy a családi kapcsolatoknak fontos szerepe⁶ van a társadalomba való vissza-illeszkedésben.⁷ A szabadulás utáni beilleszkedést nehezítheti továbbá, hogy a volt fogvatartottaknak szembe kell nézniük a társadalmi előítéletekkel, megbélyegzéssel és számos munka betöltéséhez feltétel az erkölcsi bizonyítvány.

Röviden a Szegedi Fegyház és Börtönről

A Szegedi Fegyház és Börtön az ország egyik legismertebb, egyben nagy szakmai múlttal rendelkező büntetés-végrehajtási intézete. Három objektumból áll, a Mars téri I. objektumból – az eredeti intézetből, amely a háromobjektumos intézet székhelye –, az időközbeni funkcióbővülés, majd profiltisztítás eredményeként kialakított Dorozsmai úti II. objektumból, valamint a nagyfai III. objektumból. Az intézet szakmai tevékenysége a fogvatartotti munkáltatással egybeforrt, mely döntő részben az 1951-től a börtön mellett működő Igazságügyi Ipari Vállalat, 1957-től Alföldi Bútorgyár (mely 1994-től Kft.-ként önálló jogi személylé, büntetés-végrehajtási gazdasági társasággá alakult), majd 2003-tól a Nagyfa-Alföld Mezőgazdasági és Vegyesipari Kft. keretei között valósult meg. A Szegedi Fegyház és Börtön Mars téri I. objektuma 134 éve épült, létrehozásáról az 1881. évi LVIII. törvénycikk rendelkezett. A Magyarországot – a dualizmus szakaszában – jellemző nagyívű fejlődés a börtönépítésben is megjelent. Wágner Gyula műépítész tervei alapján 1883 májusára elkészült a 200 fogoly befogadására alkalmas

3 Fűzi B. (2019)

4 Részletesebben lásd: Csukai M. (2014) p. 54-55.

5 Bolgár J. (2018) p. 9.

6 Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy a családi kapcsolatok nemcsak pozitív, hanem negatív hatással is lehetnek a reintegrációra. Egy felmérés ugyanis arra mutatott rá, hogy a kutatásban részt vevő fogvatartottak 34%-ánál a bűncselekmény elkövetésében családtagok is részt vettek, velük együtt követték el a bűncselekményt. Albert F. – Bíró E. (2015) p. 153.

7 Bíró E. (2015) p. 77.

két fogházépület – a jelenlegi Megye I. és Megye II. körletek –, majd 1884 augusztusára a háromemeletes királyi kerületi börtön. Ez utóbbi börtönépület négy épületszárnya központi körfolyosóba csatlakozik; maga az intézet e körlet négyágú csillag alaprajzú elhelyezése miatt kapta a köznyelvben a “Csillagbörtön” elnevezést, mely akkoriban Európa egyik legkorszerűbb büntetés-végrehajtási intézete volt.

A II. objektum jelenlegi funkciója a jelentős átalakításokat követően 2002-től a letartóztatásban lévő fogvatartottak elhelyezése. Az 1997-től Nagyfai Országos Büntetés-végrehajtási Intézetként működő intézmény – önálló jogalanyisága elvesztésével, beolvadással – 2010. január 1-től a Szegedi Fegyház és Börtön III. objektumaként hajtja végre állami feladatait; döntően fogház és börtön fokozatú elítéltek elhelyezésével, valamint a belgyógyászati megbetegedésben szenvedő elítéltek számára fenntartott krónikus utókezelő részlegen történő gyógykezeléssel és elhelyezéssel.

Reintegrációs tevékenység a Szegedi Fegyház és Börtönben

A bv. intézet a büntetés-végrehajtás primer társadalmi rendeltetésével és a Bv. törvény preambulumaival harmonizálva minden feladatkörébe tartozó intézkedést megtesz a fogvatartott társadalmi és munkaerőpiaci reintegrációjának elősegítése érdekében, különösen a foglalkoztatási, képzési lehetőségek, a tevékeny szabadidős programok, a reintegrációs tiszti foglalkozások, illetve a jövételi lehetőségek minél szélesebb körű biztosításával.

A reintegrációs tevékenység egyik formája a munkáltatás. A büntetés-végrehajtási intézetben való munkáltatás során fontos szempont, hogy a munka a fogvatartott személyiségéhez igazodó, értelmes tevékenység legyen. A munkavégzés pozitív hatással van a fogvatartottakra, ugyanis annak során sikerélményük van, sok esetben a bv. intézetben dolgoznak életükben először, megtapasztalhatják a munka örömét. A munkavégzés az önbecsülésre is jó hatással van.

A munkáltatás mellett másik fontos reintegrációs tevékenység az oktatás, képzés.⁸ Fontos azonban hangsúlyozni, hogy az oktatásban, szakképzésben vagy továbbképzésben való részvétel nem váltja ki a fogvatartott munkában való részvételi kötelezettségét. Az elítéltek szakképzését és továbbképzését elsősorban azokban a szakmákban kell megszervezni, amelyek elősegíthetik a szabadulás után a társadalom életébe való beilleszkedést, vagy a bv. intézetben belül történő munkavégzést. Cél tehát a munkaerőpiaci szempontból értékes, hasznos oktatás, képzés megszervezése a bv. intézetben (pl. mezőgazdasági területen állattenyésztés, ipari területen hegesztő, karosszéria lakatos, kőműves, szobafestő-mázoló, villanyszerelő képzés).

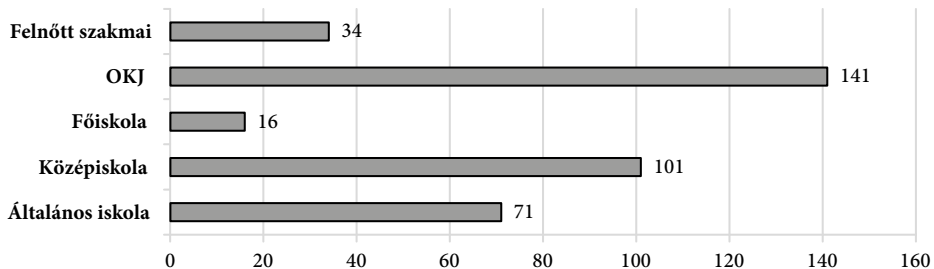
Az alap-, és középfokú oktatást a Pannon Oktatási Központ, Gimnázium, Általános és Szakképző Iskola, Pedagógiai Szakszolgálat bonyolítja. Az oktatás általános iskola 5-6, 7-8 osztályában, a középiskola 9-12 osztályában, a Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskolán, valamint OKJ-s közép és emeltszintű szakmaképzések (villanyszerelő,

8 Vannak olyan fogvatartottak, akik elsősorban csak az ösztöndíj, vagy az időtöltés miatt vesznek részt az oktatásban, azonban megfelelő módszerekkel – a tapasztalatok szerint – ők is motiválhatók a tanulásra. Kassai A. (2008) p. 33.

asztalos, férfiszabó, kertész, festő-mázoló, kőműves, logisztikai ügyintéző, szociális szakgondozó) keretein belül valósul meg. Kizárólag oktatásban 311 fő, munka melletti oktatásban (logisztika, asztalos, villanyszerelő, szociális szakgondozó tanfolyam) 25 fő vett részt 2018-ban. A digitális szakadékok csökkentése céljából intézetünk I-III. objektuma beindította a GINOP képzést is.

A Szegedi Fegyház és Börtönben működik szociális gondozó képzés is, azzal a céllal, hogy a szakképzett fogvatartottak részt tudjanak majd venni a hosszúidős, illetve életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték ápolásában, gondozásában.

Oktatás a 2018/19. tanévben

Tekintettel arra, hogy a fogvatartottak ingerszegény környezetben töltik mindennapjaikat, fontos, hogy a bv. intézetben biztosított szabadidős tevékenységek nem pusztán hasznosak, de szórakoztatóak is legyenek.

Az I. és III. objektumban szabadidős foglalkozás keretében, zenekari próbák, művészeti önképzőkör,⁹ pingpong, könyvtár, elitelti konditerem, zenei foglalkozás, filmklub, sakk, rómi, póker, roma hagyományörző szakkör, sportfoglalkozás,¹⁰ igény jelleggel kispályás foci, egyházi zeneóra és énekóra, jobb agyfeltekés rajzolás, nyelvtanulás, kézműves irodalmi foglalkozás, mozgásterápia történik. A II. objektumban a letartóztatottak elhelyezéséből, a büntetési csoportok elkülönítéséből eredően élénk szakközi tevékenység nincs. A reintegrációs feladatokat ellátók a fogvatartottak számára szabadidős tevékenységeket, jellemzően zenegyakorlást, sportolást és nyelvtanulást, szellemi vetélkedőket szerveztek.

Minden évben megrendezésre kerül a Dankó Pista Nyári Kulturális Fesztivál. A fesztivál keretében az alkotó fogvatartottak is megmutathatják tudásukat, így részt vehetnek szavalóversenyen és ki mit tud vetélkedőn (vers, ének, tánc, zene kategóriában). Fellépnek az intézetben szerveződött zenekarok, így a Hagyományörző Zenekar, a Kaptár és a Csillag Band, valamint az egyéni énekesek. Lehetőség van képzőművészeti pályázaton történő részvételre, és az arra készített alkotások bemutatására. Komoly képzőművészeti alkotások születnek ugyanis a börtön falain belül.

9 A művészeti programok pozitív hatással vannak a fogvatartottakra, ezt számos kutatás és tanulmány alátámasztja. Juhász Zs. (2016a) p. 84.

10 A sportolásnak számos pozitív hatása van, nemcsak az általános egészségi állapotra van kihatással, de a depressziót, szorongást is csökkentheti, általánosan javíthatja a közérzetet, a hangulatot, és ezáltal a fogvatartottak egymás közötti kapcsolatait is. Juhász Zs. (2016b) p. 32-33.

Az olvasás is kiemelten fontos eleme a fogvatartottak hasznos időtöltésének, a Szegedi Fegyház és Börtön I. objektumában 22 000, a II. objektumában 3 200, míg a III. objektumában 11 000 kötet áll a rendelkezésükre. Közel 1 000 beiratkozott olvasó van, akik közül 450-700 az aktív olvasó.

A vallásgyakorlást¹¹ illetően tíz felekezet képviselteti magát a Szegedi Fegyház és Börtönben, a tevékenységüket az intézet két (egy katolikus és egy református) börtönlelkésze koordinálja. A felekezetek képviselői csoportosan (pl. Biblia szakkör, egyházi különórák) és egyénileg is foglalkoznak az elítéltekkel. Az ökumenikus istentiszteleteknek a Szent Jobb Lator Kápolna biztosít helyszínt.¹²

Helyi sajátosságok

Kérdésként merülhet fel a Szegedi Fegyház és Börtön vonatkozásában, hogy mi lehet a reszocializációs tevékenység lényege a hosszú időre ítéltelnél? Az alapkérdés az, hogy integráljunk vagy szegregáljunk? A feltett kérdésre a válasz az, hogy amennyire lehetséges, integráljunk, és ha szükséges, szegregáljunk.

A Szegedi Fegyház és Börtön reintegrációs tevékenységei közül kettőt emelek ki: a virág asszisztált és a kisállat asszisztált programot. Mindkét tevékenység fő jellemzője a törődésre, gondoskodásra tanítás.

„(...) A józan ész azt mondatta velünk, hogy a virágok boldoggá tesznek bennünket (...) most a tudomány mondja azt, hogy ez igaz, a virágok jelenléte az érzelmi jólétre is kiható hatással van.”¹³ Az idézett gondolat fényében is megerősíthető, hogy pozitív hatással van a fogvatartottakra az, ha növényeket kapnak, amelyekkel törődniük kell. Új feladatokat tűznek ki, és megtapasztalják a születés, növekedés, elmúlás folyamatát.

A kisállat asszisztált program ennél is személyesebb gondoskodást, törődést, több feladatot követel meg. Az elítéltekben kialakul a ragaszkodás érzése az állatokhoz, és megtanulják kinyilvánítani a szeretetüket. Fontosnak tartom megjegyezni, hogy visszaélést még soha nem tapasztaltunk az említett programmal kapcsolatban.

Külön kiemelés érdemel egyrészről az úgynevezett Csillagtükör, amely a Szegedi Fegyház és Börtön belső kiadású, negyedévente megjelenő lapja. Az újságba javarészt fogvatartottak írnak, és minden számban található cikk az elítéltek életéről, a tanulásról, a munkáról, a körleten folyó kulturális és művészeti nevelés eseményeiről, a hitéletéről, a szabadidős tevékenységekről.

Másrészről a Csillagpódium rendezvénysorozat a kilencvenes évek végén vette kezdetét a Szegedi Fegyház és Börtön dísztermében. A kulturális rendezvények megálmodói évente kétszer-háromszor komolyzenei hangversenyeket és különböző képzőművészeti kiállításokat szerveztek, elsősorban az intézettel kapcsolatot tartó

11 A Börtönlelkészi Szolgálatot a 13/2000. (VII. 14.) IM rendelet vezette be. Miklósi M. (2016) p. 53.

12 Egy 15 éve börtönlelkészi szolgálatot ellátó személy arról számolt be, hogy tapasztalatai szerint a reintegráció sikeresebb azoknál a fogvatartottaknál, akik vallásukat gyakorolták a bv. intézetben. Vári K. (2018) p. 102. A vallásgyakorlás során a fogvatartott számára új értékekkel is találkozhat, amelyek kihatással lehetnek az egyéni és társasági cselekvési módjaira, minőségére. Antalóczy P. (2014) p. 27.

13 An Environmental Approach to Positive Emotion: Flowers. *Evolutionary Psychology* (2005) p. 104-132.

szervezetek képviselőinek, a dolgozóknak, az elítéltek foglalkoztatásában érdekelt magánvállalkozások vezetőinek, az újságíróknak és a fogvatartottaknak. A Csillagpódium napjainkra évente visszatérő eseménye a Karácsonyi Hangverseny, amelyet a Király-König Péter Zeneiskola művésztanárai adnak.

Kihívások

A Szegedi Fegyház és Börtön számára kihívást jelent a HSR-en (hosszúidős speciális részleg) folytatott reintegrációs tevékenység. Egy ilyen mértékben izolált részleg nem biztosíthat minden elítélt számára elegendő motivációt a belső fejlődéshez. Az ember társas lény, hiányzik a társak nyújtotta életmodell, minél tovább élnek a fogvatartottak izoláltan a HSR részlegen, annál nehezebb lehet visszavezetésük a fegyház „nyitottabb” rezsimjeibe.

Feladatként jelentkezik a reintegrációs tevékenység keretén belül a szakpszichológusi monitoring rendszer külföldi tapasztalatainak beemelése és kidolgozása, valamint új foglalkozások és munkáltatási formák felkutatása (akár szellemi, hiszen előbb-utóbb a képzés és önképzés lehet a kiút).

Felhasznált irodalom

- Albert Fruzsina (szerk.): Életkeretek a börtönön innen és túl. Szubjektív reszocializációs esélyek. Szociológiai Tanulmányok 2015/2.
- Albert Fruzsina – Bíró Emese: A sikeres reintegráció. Albert Fruzsina (szerk.): Életkeretek a börtönön innen és túl. Szubjektív reszocializációs esélyek. Szociológiai Tanulmányok 2015/2.
- An Environmental Approach to Positive Emotion: Flowers. *Evolutionary Psychology* (2005)
- Antalóczy Péter (2014): A vallás szerepe a fogvatartottak reszocializációjában. *Börtönügyi Szemle* 2014/4.
- Balázs Péter (2017): Reintegrációs tevékenység, oktatás, felzárkóztatás, börtönszínház. *Börtönügyi Szemle* 2017/1.
- Bíró Emese (2015): A fogvatartottak családi kapcsolatainak szerepe a bűnelkövetésben, a börtönélményben és a reintegrációban. Albert Fruzsina (szerk.): Életkeretek a börtönön innen és túl. Szubjektív reszocializációs esélyek. Szociológiai Tanulmányok 2015/2.
- Bolgár Judit (2018): A reintegráció fogalmi megközelítése a deviancia jelentéstartalmán keresztül. *Börtönügyi Szemle* 2018/1.
- Csukai Magdolna (2014): A börtönoktatás mint a reszocializáció eszköze. *Börtönügyi Szemle* 2014/4.
- Fűzi Beatrix: Neveléstan. Online: https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412b2/2013-0002_nevelestan/tananyag/JEGYZET-19-3.3._A_csaladi_es_iskolai_nev.html (Letöltve: 2019. 04. 9.)
- Juhász Zsuzsanna (2016a): Művészi programok és művészetterápia börtönkörnyezetben. *Börtönügyi Szemle* 2016/4.
- Juhász Zsuzsanna (2016b): Börtön és sport. *Börtönügyi Szemle* 2016/3.
- Kassai Attila (2008): A szakképzés speciális pedagógiai kérdései börtönkörülmények között. Egy kérdőíves felmérés tapasztalatai. *Börtönügyi Szemle* 2008/3.
- Miklósi Márta (2016): A büntetés-végrehajtási szervezet reintegrációs tevékenységeinek új rendszere. 2016/5.
- Vári Krisztina Ágnes (2018): Az intézeti vallásgyakorlás szerepe a reintegrációs folyamatokban. *Börtönügyi Szemle* 2018/3.